

Upływ terminu przewidzianego w art. 945 § 2 k.c. wyłącza możliwość powołania się na nieważność testamentu przez osobę zainteresowaną oraz uwzględnienie tej nieważności przez sąd z urzędu.

Sędzia SN Gerard Bieniek (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Antoni Górski

Sędzia SN Barbara Myszka

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Barbary W. przy uczestnictwie Urszuli W.-K. o stwierdzenie nabycia spadku, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 8 sierpnia 2007 r. skargi kasacyjnej wnioskodawczynie od postanowienia Sądu Okręgowego w Krośnie z dnia 14 listopada 2006 r.

uchylił zaskarżone postanowienie i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w Krośnie do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 25 maja 2006 r. Sąd Rejonowy w Jaśle stwierdził, że spadek po Zenobii Marii W. zmarłej 5 lutego 2005 r. na podstawie ustawy nabyły jej córki Barbara W. i Urszula W.-K. Ustalono, że spadkobierczynie sporządziła kilka testamentów, w tym w formie notarialnej w dniu 23 maja 1991 r., w dniu 19 lutego 1992 r. i w dniu 23 września 1998 r. Wszystkie te testamenty są nieważne, gdyż – jak wynika z opinii biegłego lekarza-psychiatry i zeznań świadków – spadkodawczynie nie miała możliwości swobodnego podjęcia decyzji i wyrażania woli.

Ocenę tę podzielił Sąd Okręgowy w Krośnie, który postanowieniem z dnia 14 listopada 2006 r. oddalił apelację wnioskodawczynie, podnosząc, że ocena dowodów dokonana przez Sąd pierwszej instancji, a w szczególności opinii biegłego została przeprowadzona zgodnie z wymaganiami zawartymi w art. 233 § 1 k.p.c. Dowody te wskazują jednoznacznie, że spadkodawczynie znajdowała się w stanie wyłączającym swobodne i świadome wyrażanie jej osobistej woli, co spowodowało nieważność testamentów.

Wnioskodawczyni w skardze kasacyjnej zarzuciła naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie art. 945 § 1 pkt 1 k.c. oraz przez nieuwzględnienie zarzutu uchybienia przez uczestniczkę postępowania terminowi do podważenia nieważności testamentów, określonego w art. 945 § 2 k.c. Wniosła o uchylenie zaskarżonego postanowienia oraz postanowienia Sądu Rejonowego w Jaśle i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje: (...)

Zgodnie z art. 945 § 2 k.c., na nieważność testamentu z przyczyn wymienionych w art. 945 § 1 k.c. nie można się powołać po upływie trzech lat od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie dziesięciu lat od otwarcia spadku. W niniejszej sprawie zarzut nieważności testamentów sporządzonych przez spadkodawczynię został podniesiony przez uczestniczkę postępowania w 2005 r., a testamenty były sporządzone w latach 1991, 1992 i 1998. Jednocześnie uczestniczka wyraźnie stwierdziła, że dla niej testamenty te zawsze były nieważne z powodu nadużywania alkoholu przez spadkodawczynię i że zawsze wiedziała o przyczynie nieważności. Sąd Rejonowy uznał, że wprawdzie uczestniczka postępowania utraciła – w świetle jej zeznań – uprawnienie do skutecznego podniesienia zarzutu nieważności testamentu, to jednak wobec bezwzględnej nieważności sąd uwzględnia tę okoliczność z urzędu i może to uczynić także po upływie terminów określonych w art. 945 § 2 k.c. Sąd Okręgowy pośrednio zaakceptował to stanowisko, oddalając apelację wnioskodawczyni.

Ze sformułowania art. 945 § 1 k.c. wynika, że ustawodawca posłużył się w nim sankcją nieważności bezwzględnej, jednakże treść § 2 podważa takie przekonanie. Mimo doktrynalnych sporów co do charakteru sankcji przewidzianej dla testamentów dotkniętych wadami oświadczenia woli, przeważa stanowisko, do którego przychyliła się skład orzekający w niniejszej sprawie, że należy opowiedzieć się na rzecz nieważności bezwzględnej, która jednak doznaje pewnych modyfikacji w porównaniu z jej klasycznym ujęciem. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że na nieważność testamentu spowodowaną wadami oświadczenia woli nie może się powołać każdy, lecz tylko osoby, które mają w tym interes. Brak dookreślenia tego interesu uzasadnia wniosek, że krąg podmiotów legitymowanych do powołania się na nieważność testamentu z przyczyn wymienionych w art. 945 § 1 k.c. jest stosunkowo szeroki. Można w szczególności wskazać na spadkobierców i

zapisobierców, wykonawcę testamentu, nabywcę spadku (udziału w spadku), wierzycieli spadkodawcy i spadkobierców. Jest to więc pierwsze ograniczenie.

Drugie ograniczenie oddziaływania sankcji nieważności testamentu sporządzonego w skutek wad oświadczenia woli wynika z przyjęcia trzyletniego terminu, liczonego od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, przy czym nie może być to termin dłuższy niż dziesięć lat od otwarcia spadku. Są to terminy zawite, których upływ sąd uwzględnia z urzędu. Czasowe ograniczenie działania sankcji nieważności bezwzględnej w przypadku testamentów dotkniętych wadami oświadczenia woli daje się usprawiedliwić z jednej strony trudnościami dowodowymi, które narastają z upływem czasu od dnia sporządzenia testamentu, z drugiej zaś nie bez znaczenia jest także wzgląd na ochronę utrwalonych i ustabilizowanych stosunków prawnych, których późniejsze podważanie mogłoby doprowadzić do nadmiernych komplikacji.

Jeżeli ustawodawca w art. 945 § 1 k.c. posłużył się sankcją nieważności bezwzględnej testamentu dotkniętego wadami oświadczenia woli, to uzasadniony jest pogląd, że sąd może uwzględnić taką nieważność z urzędu. Jest to konsekwencją przyjęcia sankcji bezwzględnej nieważności i takie stanowisko zajęły Sądy orzekające. Nie uwzględniły jednak tego, że sankcja ta doznaje modyfikacji w odniesieniu do nieważności bezwzględnej w ujęciu klasycznym. Wskazano już, że modyfikacja ta wyraża się w tym, iż na nieważność testamentu nie może powołać się każda osoba, lecz tylko ta, która ma w tym interes, a ponadto art. 945 § 2 k.c. wprowadza czasowe ograniczenia odnośnie powołania się przez osobę mającą w tym interes na przyczynę nieważności. Skoro po upływie tych terminów, mających charakter zawity, strona traci możliwość powołania się na nieważność testamentu wynikłą z wad oświadczenia woli, to również nieważność ta nie może być uwzględniona przez sąd z urzędu. Czasowe ograniczenie działania sankcji bezwzględnej nieważności testamentu wprowadzone m.in. ze względu na ochronę utrwalonych i ustabilizowanych stosunków prawnych zachowuje swoją doniosłość prawną zarówno w razie podniesienia przez osobę mającą w tym interes prawny zarzutu nieważności testamentu, jak i w razie uwzględnienia tej nieważności przez sąd z urzędu. Uzasadniona jest więc teza, że upływ terminu z art. 945 § 2 k.c. wyłącza zarówno możliwość powołania się na nieważność testamentu przez osobę zainteresowaną, jak i uwzględnienia tej nieważności przez sąd z urzędu. Odmienne stanowisko zajęte przez Sądy orzekające nie może być aprobowane. Testament

pozostaje wprawdzie nieważny i nie podlega konwalidacji, lecz jego nieważność nie może być przez sąd uwzględniona z urzędu, a jednocześnie wywołuje skutki prawne.

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c., orzeczono, jak w sentencji.